

Gevoegde zaken T-24/93, T-25/93, T-26/93 en T-28/93

Compagnie maritime belge transports SA e. a.
tegen
Commissie van de Europese Gemeenschappen

„Mededinging — Internationaal zeevervoer —
Lijnvaartconferenties — Verordening (EEG) nr. 4056/86 —
Ongunstige beïnvloeding van handelsverkeer — Collectieve machtspositie —
Toepassing van overeenkomst waarbij exclusief recht wordt verleend —
,Fighting Ships’ — Getrouwheidskortingen — Geldboeten — Beoordelingscriteria”

Arrest van het Gerecht (Derde kamer — uitgebreid) van 8 oktober 1996 ..... II - 1207

Samenvatting van het arrest

1. *Vervoer — Zeevervoer — Mededingingsregels — Groepsvrijstelling — Restrictieve uitlegging — Vrijstelling van overeenkomsten tot verdeling van reizen tussen leden van lijnvaartconferentie — Draagwijdte*
(EG-Verdrag, art. 85, lid 3; verordening nr. 4056/86 van de Raad, art. 3)
2. *Mededinging — Machtspositie — Collectieve machtspositie — Begrip — Lijnvaartconferentie*
(EG-Verdrag, art. 86; verordening nr. 4056/86 van de Raad, art. 1, lid 3, sub b)

3. *Mededinging — Machtspositie — Bestaan — Bezit van zeer aanzienlijke marktaandeelen — In algemeen voldoende aanwijzing*
(EG-Verdrag, art. 86)
4. *Mededinging — Machtspositie — Verplichtingen van onderneming met machtspositie — Redelijk gebruik van vetorecht betreffende toegang van derden tot markt*
(EG-Verdrag, art. 86)
5. *Mededinging — Administratieve procedure — Eerbiediging van rechten van verdediging — Mededeling van punten van bezwaar*
6. *Mededinging — Machtspositie — Uitblijven van gewenst resultaat — Geen invloed*
(EG-Verdrag, art. 86)
7. *Vervoer — Zeevervoer — Mededingingsregels — Machtspositie — Misbruik — Absoluut verbod — Geen vrijstelling uit hoofde van verordening nr. 4056/86*
(EG-Verdrag, art. 86; verordening nr. 4056/86 van de Raad)
8. *Vervoer — Zeevervoer — Mededingingsregels — Toepasselijkheid van artikel 85 op getrouwheidsovereenkomsten van lijnvaartconferentie — Voorwaarden — Bevoegdheden van Commissie*
(EG-Verdrag, art. 86; verordening nr. 4056/86 van de Raad, art. 5, punt 2, en 7)
9. *Vervoer — Zeevervoer — Mededingingsregels — Machtspositie — Misbruik — Lijnvaartconferentie — Eenzijdig opgelegde 100 %-getrouwheidscontracten, inclusief fob-verkopen, met zwarte lijsten van niet-trouwe verladers*
(EG-Verdrag, art. 86)
10. *Mededinging — Mededingingsregelingen — Machtspositie — Ongunstige beïnvloeding van handel tussen Lid-Staten — Beoordelingscriteria*
(EG-Verdrag, art. 85 en 86)
11. *Mededinging — Geldboeten — Bedrag — Vaststelling — Criteria — Opzettelijkheid van inbreuk — Zwaarte van inbreuk — Door lijnvaartconferentie met machtspositie toegepaste praktijk om concurrent van markt te verdrijven*
(EG-Verdrag, art. 86)
12. *Mededinging — Geldboeten — Toerekenbaarheid van gedraging van lijnvaartconferentie aan haar leden — Bedrag — Vaststelling op basis van mate van deelneming door leden — Toelaatbaarheid*

13. *Mededinging — Geldboeten — Bedrag — Vaststelling — Criteria — Totale omzet van betrokken onderneming — Omzet behaald met produkten waarop inbreuk betrekking heeft — Inaanmerkingneming van beide omzetten*
(Verordeningen van de Raad nrs. 17, art. 15, lid 2, en 4056/86, art. 19)

14. *Beroep tot nietigverklaring — Middelen — Misbruik van bevoegdheid — Begrip*

15. *Beroep tot nietigverklaring — Voor beroep vatbare handelingen — Beschikking waarbij geldboete wordt opgelegd wegens inbreuk op mededingingsregels — Percentage van verdragingsrente — Daaronder begrepen*

1. Gelet op het in artikel 85, lid 1, van het Verdrag neergelegde algemene beginsel dat mededingingsverstorende overeenkomsten verboden zijn, dienen afwijkende bepalingen in een vrijstellingsverordening naar hun aard restrictief te worden uitgelegd. Zulks geldt eveneens voor de bepalingen van verordening nr. 4056/86, die bepaalde overeenkomsten vrijstellen van het verbod van artikel 85, lid 1, van het Verdrag, waarbij artikel 3 van de verordening moet worden aangemerkt als een groepsvrijstelling in de zin van artikel 85, lid 3, van het Verdrag.

Daarom kan op verdelingsovereenkomsten tussen lijnvaartconferenties niet artikel 3, sub c, van verordening nr. 4056/86 worden toegepast, dat ziet op de coördinatie of de onderlinge verdeling van de reizen of de aanloop „tussen leden van de conferentie”, te meer omdat de vrijstelling is bedoeld voor overeenkomsten waarbij in de eerste plaats gemeenschappelijk tarieven worden vastgesteld.

2. Artikel 86 van het Verdrag kan worden toegepast op situaties waarin meerdere

ondernemingen te zamen een machtspositie op de relevante markt bezitten. Voor het bestaan van een collectieve machtspositie is vereist, dat de betrokken ondernemingen door zodanige banden met elkaar verenigd zijn, dat zij hun optreden op de markt kunnen coördineren.

Dat kan het geval zijn bij scheepvaartmaatschappijen die door de nauwe onderlinge relaties die zij binnen een lijnvaartconferentie in de zin van artikel 1, lid 3, sub b, van verordening nr. 4056/86 onderhouden, te zamen in staat zijn om op de relevante markt gemeenschappelijk uitvoering te geven aan praktijken die kunnen worden aangemerkt als eenzijdige gedragingen.

3. Het bestaan van een machtspositie kan voortvloeden uit verschillende factoren die, afzonderlijk, niet noodzakelijkerwijs beslissend zouden zijn. Niettemin leveren zeer aanzienlijke marktaandeelen, uitzonderingsomstandigheden daargelaten, op zichzelf reeds het bewijs van een machtspositie.

4. Artikel 86 van het Verdrag doct op een onderneming met een machtspositie, los van de oorzaken van die positie, een bijzondere verantwoordelijkheid rusten om niet door haar gedrag inbreuk te maken op een daadwerkelijke en onvervalste mededinging op de gemeenschappelijke markt. Onder artikel 86 valt dus iedere gedraging van een onderneming met een machtspositie, die de handhaving of ontwikkeling van de nog bestaande concurrentie tegengaat op een markt waar, juist door de aanwezigheid van die onderneming, de mededinging reeds is verflauwd.
5. De beschikking waarbij een inbreuk op de mededingsregels wordt vastgesteld, behoeft niet noodzakelijkerwijs gelijklopend te zijn met de mededeling van punten van bezwaar.
6. Wanneer een of meer ondernemingen met een machtspositie daadwerkelijk een praktijk toepassen die tot doel heeft een concurrent van de markt te verdrijven, kan het uitblijven van het gewenste resultaat niet volstaan om te beletten dat deze praktijk als misbruik van een machtspositie in de zin van artikel 86 van het Verdrag wordt aangemerkt.

Weliswaar verliest een onderneming met een machtspositie stellig niet om die reden het recht haar eigen commerciële belangen tegen aanvallen te verdedigen, en dient men haar in de mate van het redelijke de mogelijkheid te laten, te handelen zoals zij ter verdediging van die belangen wenselijk acht; een dergelijk gedrag is echter niet toelaatbaar wanneer het dient ter versterking van die machtspositie en tot misbruik ervan leidt.

Een onderneming met een machtspositie die een exclusief recht geniet, dat een van haar toestemming afhankelijke mogelijkheid tot afwijking kent, is gehouden om van het haar bij de overeenkomst toegekende vetorecht met betrekking tot de toegang van derden tot de markt een redelijk gebruik te maken. Een onderneming die in het kader van een plan om de enige concurrent uit te schakelen, verschillende stappen onderneemt om een strikte eerbiediging van haar rechten te verzekeren, maakt geen redelijk gebruik van haar vetorecht.

7. Aangezien misbruik van machtspositie niet vatbaar is voor enigerlei vrijstelling uit hoofde van artikel 86 van het Verdrag, en, gelet op de beginselen inzake de hiërarchie van normen, niet bij een handeling van afgeleid recht bij wege van vrijstelling van deze bepaling kan worden afgeweken, kan verordening nr. 4056/86 niet aldus worden uitgelegd, dat zij een dergelijke vrijstelling verleent, te meer nu artikel 8, lid 1, van de verordening bepaalt dat misbruik van een machtspositie in de zin van artikel 86 van het Verdrag is verboden, zonder dat daarvoor een voorafgaand besluit is vereist.
8. Bij vaststelling van een inbreuk op artikel 85 van het Verdrag, bestaande in door een lijnvaartconferentie gesloten getrouwheidsovereenkomsten die niet in overeenstemming zijn met de in artikel 5, punt 2, van verordening nr. 4056/86 genoemde verplichtingen, kan de Commissie de leden van de conferentie krachtens artikel 7 van deze verordening aanbevelen, de voorwaarden van hun

getrouwheidsovereenkomsten aan te passen aan bedoelde verplichtingen.

9. Een lijnvaartconferentie die de verladers eenzijdig 100 %-getrouwheidscontracten oplegt, met inbegrip van fob-verkopen, en een „zwarte lijst” aanlegt van niet-trouwe verladers om dezen te bestraffen, maakt zich schuldig aan misbruik van haar machtspositie. Een dergelijke praktijk heeft in haar geheel gezien tot gevolg dat de vrijheid van de gebruikers wordt beperkt en de concurrentiepositie van de concurrenten wordt aangetast.

10. Om de handel tussen Lid-Staten ongunstig te kunnen beïnvloeden, moet een overeenkomst tussen ondernemingen, evenals overigens misbruik van een machtspositie, op grond van de objectieve bestanddelen ervan feitelijk en rechtens met een voldoende mate van waarschijnlijkheid doen verwachten, dat de overeenkomst — of het misbruik — al dan niet rechtstreeks, daadwerkelijk of potentieel op de handelsstromen tussen Lid-Staten een zodanige invloed kan uitoefenen, dat de verwezenlijking van de doelstellingen van een gemeenschappelijke markt tussen de Lid-Staten wordt geschaad. Zo is het in het bijzonder niet nodig dat de gewraakte gedraging de handel tussen de Lid-Staten daadwerkelijk in aanzienlijke mate ongunstig heeft beïnvloed; voldoende is wanneer vast staat dat die gedraging een dergelijk effect kan hebben

Overeenkomsten tussen lijnvaartconferenties die ertoe strekken, de leden van de ene lijnvaartconferentie te verbieden om als onafhankelijk reder op een route te varen vanuit communautaire havens die samenvalt met de zone van een andere lijnvaartconferentie die partij is bij de overeenkomst, hebben tot doel de markt voor door ondernemingen in de Gemeenschap aangeboden zeevervoersdiensten nog meer te compartimenteren. Bovendien kunnen die overeenkomsten in de gemeenschappelijke markt indirect de mededinging enerzijds tussen de havens in de Gemeenschap waarop deze overeenkomsten betrekking hebben, namelijk door hun respectieve aantrekkingszones te veranderen, en anderzijds tussen de activiteiten in deze aantrekkingszones ongunstig beïnvloeden.

Wat het door artikel 86 van het Verdrag bedoelde misbruik betreft, moeten voor de beoordeling van de vraag of de handel tussen Lid-Staten door misbruik van een machtspositie op de betrokken markt ongunstig kan worden beïnvloed, de gevolgen voor de effectieve concurrentiestructuur op de gemeenschappelijke markt in de beschouwing worden betrokken. In die omstandigheden kunnen de praktijken waarmee een groep ondernemingen hun belangrijkste binnen de gemeenschappelijke markt gevestigde concurrent van de markt tracht te verdrijven, naar hun aard de concurrentiestructuur op de gemeenschappelijke markt en daarmee de handel tussen Lid-Staten ongunstig beïnvloeden. Bovendien kunnen dergelijke praktijken van scheepvaartmaatschappijen de mededinging indirect ongunstig beïnvloeden, op dezelfde wijze als de overeenkomsten tussen de conferenties waarvan zij lid zijn.

11. Wanneer het bedrag van de wegens inbreuk op de mededingingsregels op te leggen boete moet worden vastgesteld, is de door een lijnvaartconferentie met een machtspositie toegepaste onrechtmatige praktijk om de enige op de markt aanwezige concurrent uit te schakelen, als een opzettelijke en ernstige inbreuk op artikel 86 van het Verdrag te beschouwen.

12. Wanneer een lijnvaartconferentie geen rechtspersoonlijkheid bezit, kan de Commissie, indien zij alle leden van de conferentie een mededeling van de punten van bezwaar heeft doen toekomen, bij vaststelling van inbreuk op de communautaire mededingingsregels rechtstreeks aan de leden van de conferentie een geldboete opleggen in plaats van aan de conferentie zelf. Dat geldt ook wanneer in de mededelingen van de punten van bezwaar slechts de mogelijkheid werd genoemd dat aan de conferentie een geldboete zou worden opgelegd, aangezien de leden zich bewust moeten zijn geweest van het risico dat een geldboete eventueel aan hen zou worden opgelegd.

In dit verband handelt de Commissie niet in strijd met het beginsel van gelijke behandeling, wanneer zij het bedrag van de aan de verschillende leden van de conferentie op te leggen geldboete vaststelt op basis van de mate waarin die ondernemingen aan de inbreuk hebben deelgenomen, in plaats van op basis van hun aandeel in de pool van ontvangsten van de conferentie.

13. Bij het in aanmerking nemen van de omzet van een inbreukmakende onderne-

ming voor de vaststelling van de wegens inbreuk op de mededingingsregels op te leggen geldboete, mag in het kader van zowel artikel 15, lid 2, van verordening nr. 17, als artikel 19 van verordening nr. 4056/86 rekening worden gehouden met zowel de totale omzet van de onderneming, die een zij het approximatieve en onvolledige aanwijzing vormt van de omvang en economische macht van deze onderneming, als het deel van de omzet dat is behaald met de goederen waarop de inbreuk betrekking heeft en dat dus een aanwijzing kan geven omtrent de omvang van de inbreuk.

14. Ten aanzien van een handeling kan slechts worden gesproken van misbruik van bevoegdheid, wanneer er objectieve, ter zake dienende en onderling overeenstemmende aanwijzingen bestaan dat zij uitsluitend, althans hoofdzakelijk is vastgesteld ter bereiking van andere doeleinden dan gesteld. Dit kan niet het geval zijn wanneer de Commissie bij de vaststelling van de hoogte van de aan een reder opgelegde geldboete rekening houdt met de geldboete die zij enkele maanden eerder aan een andere onderneming in de sector van het zeevervoer heeft opgelegd, daar zij aldus de samenhang in de toepassing van het communautaire mededingingsrecht verzekert.

15. Een beroep tot nietigverklaring, dat voor de gemeenschapsrechter wordt ingesteld door de adreessaat van een beschikking waarbij een geldboete wordt opgelegd wegens inbreuk op de mededingingsregels, en dat gericht is tegen het in die beschikking vastgestelde percentage van de door de betrokken onderneming verschuldigde vertragingsrente, is ontvankelijk.